

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Laura-Liis Hanikat

VÄÄRTUSTE SARNASUS KLASSIKAASLASTEGA NING SELLE SEOS
PSÜHHOLOOGILISE KOHANEMISEGA TEISMEEAS

Magistritöö

Juhendaja: Anni Tamm, PhD

Tartu 2025

Väärtuste sarnasus klassikaaslastega ning selle seos psühholoogilise kohanemisega teismeeas

Kokkuvõte

Uuringute tulemused väärtuste sarnasuse olulisusest teismeeas on senini olnud vastuolulised. Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas noorukite mõõdetud ja tajutud väärtuste sarnasus klassikaaslastega on seotud nende psühholoogilise kohanemise tasemega. Väärtushinnangute, psühholoogilise kohanemise taseme ja klassikaaslaste tajutud väärtuste väljaselgitamiseks kasutati Schwartzi portreeväärtuste küsimustikku (Schwartz, 2003), psühholoogilise kohanemise küsimustikku (Rohner & Khaleque, 2005; Tulviste & Rohner, 2010) ning Schwartzi väärtuste lühiküsimustikke (Lindeman & Verkasalo, 2005). Valimisse kuulus 152 4.-8. klasside õpilast. Leiti, et noorukite valimil ei ole mõõdetud ega tajutud väärtuste sarnasus klassikaaslastega seotud nende psühholoogilise kohanemise tasemega. Teadmised aitavad täpsemini kohandada sekkumisi noorukite psühholoogilise kohanemise toetamiseks. Tulemused viitavad, et väärtuste sarnasus klassikaaslastega ei ole psühholoogilise kohanemise toetamise seisukohalt oluline aspekt, mida arvesse võtta.

Märksõnad: väärtuste sarnasus, psühholoogiline kohanemine, teismeiga, klassikaaslased

Value similarity with classmates and its association with psychological adjustment in adolescence

Abstract

The findings in the field of value similarity and its importance in adolescence have thus far been inconsistent. The aim of this study was to explore the relationship between adolescent psychological adjustment and both actual and perceived value similarity with their classmates. Schwartz's Value Survey (Schwartz, 2003), the Personality Assessment Questionnaire (Rohner & Khaleque, 2005; Tulviste & Rohner, 2010) and Short Schwartz' Value Survey (Lindeman & Verkasalo, 2005) were used to measure values, psychological adjustment and the perceived values of classmates. 152 students from grades 4 to 8 were included in the study. It was found that neither adolescents' actual nor perceived similarity in values was related to the level of psychological adjustment. The findings help guide the development of interventions aimed at supporting adolescents' psychological adjustment. The results indicate that value similarity in the classroom is not an important aspect to take into consideration in the pursuit of such interventions.

Keywords: value similarity, psychological adjustment, adolescence, classmates

Sissejuhatus

Teismeiga on aeg inimese elus, mil õpitakse navigeerima uudsetes sotsiaalsetes situatsioonides ning kohanema endas aset leidvate füüsiliste, kognitiivsete ja emotsionaalsete muutustega (Crone & Dahl, 2012; Dahl & Gunnar, 2009; Steinberg, 2008). Samuti suureneb teismeeas risk vaimse tervise probleemide avaldumiseks (Solmi *et al.*, 2022; Kessler *et al.*, 2005). Võrreldes noorema eaga toetutakse teismeeas vanematest rohkem eakaaslastele (Steinberg & Silverberg, 1986). Sellest tulenevalt on eakaaslastel noorukite elus tähtis roll – nende heakskiitu ja nende sekka kuuluvust peetakse teismeeas eriti oluliseks (Brechtwald & Prinstein, 2011). On täheldatud eakaaslaste rolli nii nooruki käitumise kujundamises (Farhat *et al.*, 2011; van Hoorn *et al.*, 2014), akadeemilises, sotsiaalses kui identiteedi arengus (Ragelienė, 2016; Tetzner *et al.*, 2016) ning psühholoogilises heaolus üldisemalt (Erdley *et al.*, 2002).

Aina enam on hakatud uurima seda, kuidas oluline võiks teismeeas olla sarnasus eakaaslastega. Sarnasust eakaaslastega peetakse muuhulgas oluliseks noorukite sotsiaalses funktsioneerimises, millel on omakorda oluline roll ka psühholoogilises kohanemises (Campbell *et al.*, 2010). Palju on uuritud enesekohaste väärtushinnangute korrelatiivseid seoseid ümbritsevate inimeste väärtushinnangutega (Bojanowska & Pietrowski, 2020; Khapitsova & Schwartz, 2016; Solomon & Knafo-Noam, 2012; Sortheix & Lönnqvist, 2015; Tamm *et al.*, 2021). Küll aga tuleks tähelepanu pöörata ka noorukite enda poolt raporteeritud ehk tajutud sarnasusele. Ehk ei olegi niivõrd oluline tegelik sarnasus noorukite väärtushinnangute vahel, vaid hoopis see, kui sarnasena noorukid ise enda väärtuseid võrreldes klassikaaslaste väärtustega tajuvad. Käesoleva uurimuse eesmärgiks on välja selgitada, kas ja kuidas noorukite väärtuste sarnasus klassikaaslastega on seotud nende psühholoogilise kohanemise tasemega ning kas tajutud sarnasus ennustab psühholoogilist kohanemist mõõdetud sarnasusest erineval määral.

Väärtused

Väärtused on uskumused, mis juhivad inimese käitumist ja hinnanguid nii enese, teiste kui ka erinevate olukordade osas (Schwartz *et al.*, 1992). Nende käsitlemisel lähtub käesolev töö Schwartz ja kolleegide (1992) teooriast, mille kohaselt on olemas kümme peamist väärtustüüpi (tabel 1).

Tabel 1.*Schwartz ja kolleegide (1992) kümme väärtustüüpi.*

Väärtustüüp	Kirjeldus
Võim	Kontroll ja dominantsus inimeste ja asjade üle, maine ja sotsiaalne staatus
Saavutused	Isiklik edu läbi kompetentsuste demonstreerimise
Hedonism	Naudingud ja positiivsed meelelised kogemused
Stimulatsioon	Uudsus, väljakutsed ja põnevus
Enesemääratlemine	Iseseisev mõtlemine ja tegutsemine, loomine ja avastamine
Kõikehaaravus	Mõistmine, tolerantsus ja hindamine, teiste inimeste heaolu eest seismine
Heasoovlikkus	Lähedaste heaolu säilitamine ja suurendamine
Traditsioon	Austus ja pühendumus tavadele ja mõtteviisidele enese kultuuris või religioonis
Konformsus	Hoidumine teguviisidest, kalduvustest ja impulssidest, mis võivad suure tõenäosusega häirida või kahjustada teisi ning rikkuda sotsiaalseid ootusi ja norme
Turvalisus	Ühiskonna, suhete ja enese turvalisus, harmoonia ja stabiilsus

Väärtuste eesmärk on anda aimdust selle kohta, mis inimese jaoks elus oluline on ning soodustada individuaalsete erinevuste mõistmist – väärtushinnangud on inimeste lõikes varieeruvad (Schwartz, 2012). Väärtused on situatsiooniülesed – need kehtivad erinevates situatsioonides ning on olukordade lõikes võrdlemisi stabiilsed (Schwartz *et al.*, 2001). Väärtused aitavad inimestel ühiskonnaga suhestuda (Daniel *et al.*, 2012). Nende omandamine toimub läbi suhtlemise ning leiab aset mitmetes erinevates keskkondades, näiteks perekonnas,

Psühholoogiline kohanemine

Goodman (2001) defineerib psühholoogilist kohanemist kui võimet ümbritseva keskkonnaga adekvaatselt kohaneda, võttes sealjuures arvesse erinevaid emotsionaalseid, käitumuslikke ja sotsiaalseid aspekte. Käesolev töö lähtub psühholoogilise kohanemise käsitlemisel Rohner ja kolleegide (1978) teooriast, mille kohaselt on psühholoogilisel kohanemisel seitse alaskaalat (tabel 2).

Tabel 2.

Rohner ja kolleegide (1978) psühholoogilise kohanemise seitse alaskaalat.

Alaskaala	Kirjeldus
Vaenulikkus	Väljendub käitumises näiteks füüsilise, verbaalse või passiivse agressioonina
Sõltumine	Emotsionaalne toetumine teisele inimesele mugavuse, heakskiidu, juhtimise, toe või heakskiidu pärast
Enesehinnang	Hinnang enesele – kuivõrd inimene endale meeldib ning ennast aktsepteerib
Hinnang enese kompetentsusele	Hinnangud enese toimetulekule erinevates kontekstides ja eluvaldkondades
Emotsionaalne stabiilsus	Emotsioonide stabiilsus ajas ning võime enda emotsioonidega toime tulla
Emotsioonide tunnetus	Emotsioonide väljendamine ja tähenduslike suhete loomine
Maailmavaade	Maailma tajumine kui pigem positiivse või negatiivse kohana

Psühholoogilise kohanemise tähtsusele teismeeas viitavad uuringud, mille järgi on selles vanuses riskid psühholoogiliste probleemide tekkeks suurimad (Kessler *et al.*, 2005). Madalama psühholoogilise kohanemisega võib muuhulgas kaasneda rohkem nii internaliseeritud kui eksternaliseeritud probleemset käitumist (Tamm *et al.*, 2018), mis omakorda võivad soodustada mitmete teiste psühholoogiliste probleemide teket (McGue & Iacono, 2005). Samuti on madalamat psühholoogilise kohanemise taset seostatud rohkemate somaatiliste kaebustega (Ordóñez *et al.*, 2015).

Väärtuste sarnasus eakaaslastega ja psühholoogiline kohanemine

Tänaseks on palju uuritud individuaalsete väärtuste seost heaoluga (Bojanowska & Pietrowski, 2019; Sagiv & Schwartz, 2000; Sorthaix & Schwartz, 2017) ja pakutud välja erinevaid mehhanisme, mis seda seost selgitaks. Näiteks on välja toodud, et enesemääratlemise, saavutuse ja stimulatsiooni väärtustüüpidest lähtumine viib tõenäolisemalt uskumuste, suhtumiste või käitumisteni, mis toetavad inimese heaolu (Sagiv & Schwartz, 2000). Sarnaselt leidsid nad, et lähtumine konformsuse ja turvalisuse väärtustüüpidest viib uskumuste, suhtumiste või käitumisteni, mille puhul raporteeritakse keskmiselt madalamat heaolutaset (Sagiv & Schwartz, 2000). On pakutud, et inimestel, kes on enda eluga rohkem rahul, on rohkem emotsionaalset ja kognitiivset ressursi, et püüelda väärtuste poole, mis on laiemalt suunatud heaolule ja selle toetamisele, samas kui vähema ressursiga inimesed on keskendunud eelkõige intrapersonaalsetele eesmärkidele ja enesealalhoiule (Sagiv & Schwartz, 2000). Bojanowska ja Piotrowski (2019) toovad välja, et noored, kellel ei ole väärtuste süsteem välja kujunenud, kogevad teistega võrreldes vähem autonoomiat ja enesearengut ning võivad raporteerida keskmiselt madalamat heaolutaset. Võimaliku selgitusena töid nad muuhulgas välja juhendumist välistest motivaatoritest ja nõudmistest (Bojanowska & Piotrowski, 2019).

Subjektiivse heaoluga ei paista seotud olevat mitte individuaalsed väärtused, vaid pigem see, kuidas need individuaalsed väärtused sotsiaalsesse konteksti sobituvad (Sorthaix & Lönnqvist, 2015). Kõrgemat väärtushinnangute grupisest sarnasust tuuakse välja kui kõrgema eluga rahulolu ennustajat (Bojanowska & Piotrowski, 2020; Khaptsova & Schwartz, 2016; Sorthaix & Lönnqvist, 2015). Lisaks ilmneb metaanalüüsi tulemuste põhjal, et inimestel, kes tajuvad ümbritsevaid inimesi endaga sarnasel määral võimu ja saavutuse väärtustüüpe hindavat, raporteerivad keskmiselt kõrgemat heaolu taset (Wolf *et al.*, 2021). Arvatakse, et inimestevaheline väärtushinnangute sarnasus soodustab positiivseid sotsiaalseid interaktsioone läbi vastastikuse väärtuste afirmatsiooni (Bojanowska & Piotrowski, 2020; Edwards & Cable, 2009). Kui sotsiaalsesse konteksti sobituvate väärtuste järgi toimimisel saab inimene keskkonnalt positiivset tagasisidet, siis konteksti vähem sobituvate väärtuste järgi toimimine võib endaga kaasa tuua negatiivse tagasiside, mis mõjutab omakorda inimese subjektiivset heaolu (Wolf *et al.*, 2021). Väärtuste kooskõla hõlbustab sotsiaalsete suhete loomist, mis omakorda toetab inimeste heaolu (Sorthaix & Lönnqvist, 2015). Samuti võib väärtuste sarnasus soodustada kõrgemat heaolu, kuna see muudab läbi sotsiaalsete suhete toetamise identiteedi kujunemise protsessi tervikuna lihtsamaks (Sorthaix & Lönnqvist, 2015).

Sarnasus eakaaslastega toetab ka kuuluvustunnet. Üheks olulisimaks arenguliseks ülesandeks Eriksoni (1968) sõnul on taolise sotsiaalse keskkonna leidmine, kus noorukil on võimalik kogeda kuuluvustunnet ning luua tähenduslikke sotsiaalseid suhteid. Üliõpilaste valimil on täheldatud, et kui nad tajuvad, et nende väärtused erinevad kursusekaaslaste omadest, siis see mõjutab negatiivselt nende kuuluvustunnet (de Vreeze *et al.*, 2018). Chadha ja kolleegid (2024) täiendasid seda leidu, uurides lähemalt, kuivõrd oluline osa kuuluvustundes on tajutud sarnasusel võrreldes mõõdetud sarnasusega. Nad leidsid, et suuremat kuuluvustunnet ennustab paremini kõrgem tajutud sarnasuse tase ning vähem tähtsust omab see, kuivõrd sarnane inimene reaalsete individuaalsete tulemuste alusel on (Chadha *et al.*, 2024). Kuuluvustunnet on seostatud ka psühholoogilise kohanemisega. Nimelt on kõrgemat kuuluvustunnet raporteerinud õpilased keskmiselt ka kõrgema psühholoogilise kohanemise tasemega (Pittman & Richmond, 2007).

Teismega on väärtuste kujunemises üks olulisim aeg (Daniel & Benish-Weisman, 2019). See on periood, mil väärtused kinnistuvad, luues stabiilse süsteemi (Daniel & Benish-Weisman, 2019). Teades, et väärtuste sarnasus ümbritsevate inimestega toetab subjektiivset heaolu (Bojanowska & Piotrowski, 2020; Khaptsova & Schwartz, 2016; Sortheix & Lönnqvist, 2015), võib hinnata, et teismeeas on väärtuste kooskõla ümbritsevate inimestega erilise tähtsusega. Olulist rolli mängivad ka eakaaslased, kelle sekka kuulumine varasemast olulisemaks muutub (Brechwald & Prinstein, 2011). Lapseeaga võrreldes ei hinnata teismeeas enam niivõrd oluliseks enda vanemate heakskiitu, vaid sellest tähtsamaks saab hoopis eakaaslase heakskiit (Brechwald & Prinstein, 2011). Eakaaslaste tähtsust teismeeas ilmestab ka noorukite tendents lävida eelkõige taoliste eakaaslastega, kes objektiivselt on või keda tajutakse endaga sarnasematena (Graham & Cohen, 1997; Romero & Epkins, 2008; Selfhout *et al.*, 2009; Solomon & Knafo-Noam, 2012). Sarnasust eakaaslastega on tähtsaks peetud näiteks soo (Graham & Cohen, 1997), isikuomaduste (Selfhout *et al.*, 2009) ning depressiooni, üksilduse ja sotsiaalse ärevuse (Romero & Epkins, 2008) tasandil. Mida sarnasemaks eakaaslast nendes aspektides endaga hinnati, seda tõenäolisemalt sooviti nendega sotsiaalset kontakti. Samuti on Solomon ja Knafo-Noam (2012) leidnud, et omavahel sõprussuhteid loonud noorukite väärtushinnangud kipuvad sarnasemad olema, viidates sellele, et noorukite väärtushinnangutel ja nende sarnasusel eakaaslastega võib olla roll sõprussuhete loomises. Ka Selfhout ja kolleegid (2009) leidsid, et kui nooruk tajub end eakaaslasega sarnasemalt, siis sõbrustab ta temaga tõenäolisemalt, sõltumata tegelikust sarnasusest.

Senised uuringutulemused väärtuste sarnasuse olulisuse kohta on aga olnud vastuolulised. Kuigi on raporteeritud, et väärtuste sarnasus toetab inimeste psühholoogilist heaolu (Bojanowska & Piotrowski, 2020; Khaptsova & Schwartz, 2016; Sortheix & Lönnqvist, 2015), on psühholoogilise kohanemise puhul leiud olnud ka vastupidised (Tamm *et al.*, 2021). Sellest tulenevalt on oluline välja selgitada, kas vastuolulised tulemused on tingitud tajutud ja mõõdetud sarnasuse eristamatusest või sellest, et väärtuste sarnasusel puudub seos psühholoogilise kohanemisega. Lu (2006) toob välja kultuurilise tähenduse teooria (Markus & Kitayama, 1991; Schweder & Sullivan, 1990), mille kohaselt on inimestel olemas enda ettekujutus sellest, mida teised sama kultuuri liikmed väärtustavad. Sealt järeldeb Lu (2006), et on võimalik uurida inimeste representatsioone sellest, mida teised kultuuriliselt sarnase taustaga inimesed väärtustada võivad. Sarnaselt saab uurida noorukite enda ettekujutust sellest, millised on nende hinnangul klassikaaslaste väärtused, mis võimaldab uurida seoseid väärtuste tajutud sarnasuse ja noorukite psühholoogilise kohanemise vahel.

Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Uurimuse eesmärk on välja selgitada, kas ja kuidas noorukite väärtuste sarnasus klassikaaslastega on seotud nende psühholoogilise kohanemise tasemega. Samuti sooviti välja selgitada, kas tajutud sarnasus ennustab psühholoogilist kohanemist mõõdetud sarnasusest erineval määral.

Tuginedes eelnevatele uurimustele püstitati hüpotees, et noorukite kõrgem väärtuste sarnasus klassikaaslastega ennustab kõrgemat psühholoogilise kohanemise taset. Samuti püstitati hüpotees, et seos psühholoogilise kohanemise taseme ja noorukite tajutud väärtuste sarnasuse vahel on tugevam kui seos psühholoogilise kohanemise ja mõõdetud sarnasuse vahel.

Meetod

Valim

Valimisse kuulusid 4. kuni 8. klasside õpilased Harju- ja Tartumaa koolidest. Kokku saadeti uuringukutsed 19 koolile, kellest uuringus osales kolm, üks Tartu maakonnast ja kaks Harju maakonnast. Osalejaid oli 152, 12 erinevast õppeklassist, vanusevahemikus 10-15 ($M = 12,34$, $SD = 1,49$). Keskmiselt osales ühest klassist 54,62% õpilastest ($min = 18,18\%$,

$max = 90,48\%$). Naissoost osalejad moodustasid ligikaudu 47% valimist ($n = 72$) ning meessoost osalejad ligikaudu 53% valimist ($n = 80$).

Mõõtevahendid

Taustaandmete plokis paluti osalejatel märkida enda vanus, sugu, emakeel ning kool. Kõigepealt täitsid osalejad küsimustiku enda väärtuste kohta, teisena psühholoogilise kohanemise ja viimasena klassikaaslaste tajutud väärtushinnangute kohta. Küsimustikud esitati osalejatele sellises järjekorras, et väärtuseid käsitlevad küsimustikud ei oleks järjestikku ning et osalejatel oleks lihtsam eristada enda ja klassikaaslaste kohta antavaid hinnanguid.

Väärtuste mõõtmiseks kasutati Schwartzi portreeväärtuste küsimustikku (*Portrait Values Questionnaire*) (Schwartz, 2003). Küsimustik mõõdab Schwartz ja kolleegide (1992) teooria raames määratletud kümme põhiväärtust (tabel 1). Küsimustikus on 21 isiku kirjeldused, mis kujutavad endas erinevaid Schwartzi väärtustüüpe. Näiteks kirjeldus „*Ta otsib mistahes võimalust, et lõbutseda. Talle on oluline teha asju, mis talle naudingut pakuvad*” vastab hedonismi väärtustüübile (Schwartz, 2003). Vastajal paluti 6-pallisel Likert-tüüpi skaalal hinnata, kui võrd sarnaseks ta kirjeldatud isikut endaga peab. Likert-skaalal vastab 1 hinnangule „*Pole üldse minu moodi*“ ja 6 hinnangule „*Väga minu moodi*“. Üheksa väärtustüübi hindamiseks kasutatakse kahte väidet ning ühe väärtustüübi, kõikehaaravuse, hindamiseks kasutatakse kolme väidet. Iga väärtustüübi puhul leiti väidete keskmine tulemus ehk vastava väärtustüübi skoor (Schwartz, 2003).

Psühholoogilise kohanemise mõõtmiseks kasutati PAQ (*The Personality Assessment Questionnaire*) 42-väitelist laste versiooni (Rohner & Khaleque, 2005; Tulviste & Rohner, 2010). See mõõdab psühholoogilist kohanemist Rohner ja kolleegide (1978) poolt väljatoodud seitsmel dimensioonil: vaenulikkus, sõltumine, enesehinnang, hinnang enese kompetentsusele, emotsionaalne stabiilsus, emotsioonide tunnetus ning maailmavaade. Näiteks väide „*Mõtlen, kuidas kellegagi tülitseda või talle halba teha*“ mõõdab vaenulikkust. Vastajal paluti 4-pallisel Likert-tüüpi skaalal hinnata, kui võrd esitatud väide tema kohta kehtib, 1 vastab hinnangule „*Ei kehti peaaegu mitte kunagi*“ ja 4 hinnangule „*Kehtib peaaegu alati*“ (Rohner & Ali, 2020). Psühholoogilise kohanemise taseme hindamisel kasutatakse koondskoori, mis hõlmab endas kõigile 42 väitele antud hinnangute summat (Khaleque & Rohner, 2002). Mida kõrgem on skoor, seda madalamaks hinnatakse psühholoogilise kohanemise taset (Khaleque & Rohner, 2002). Maksimaalne võimalik koondskoor on 168.

Klassikaaslaste väärtuste hindamiseks kasutati Schwartzi väärtuste lühiküsimustikku (*Short Schwartz's Value Survey*) (Lindeman & Verkasalo, 2005). Vastajal paluti hinnata, kui võrd olulised on Schwartz ja kolleegide (1992) poolt eristatud kümme väärtustüüpi tema klassikaaslaste jaoks. Iga väärtustüübi kohta oli küsimustikus üks väide, mis hõlmas väärtust kirjeldavaid märksõnu. Näiteks kirjeldavad märksõnad „*sotsiaalne võim, autoriteet, rikkus*“ võimu väärtustüüpi. Hindamine toimus skaalal 0-8, kus 0 vastab hinnangule „*Vastandub klassikaaslaste väärtustele*“ ja 8 hinnangule „*Kõige olulisem väärtus*“.

Protseduur

Käesolev uurimistöö on saanud kooskõlastuse Tartu Ülikooli inimuuringu eetika komiteelt (taotlus nr 394/T-3).

Andmete kogumiseks võeti ühendust koolide direktoritega, saates neile uuringut tutvustavad e-kirjad. Kui kooli direktor andis nõusoleku kooli uuringusse kaasamiseks, siis viis uuringu läbiviija kooli lapsevanemate informeeritud nõusoleku lehed. Klassijuhatajad jagasid need enda klassi õpilastele juhisega need uuringu läbiviimise ajaks osalemise otsusega kooli tagasi tuua. Uuringusse kaasati vaid nende õpilaste andmed, kelle puhul oli olemas nii nende enda kui vanema nõusolek. Küsimustike täitmine toimus sõltuvalt klassi ja õpetaja võimalustest kas õppetöö ajal või peale tunde ning võttis aega ligikaudu 25 minutit. Vastamine viidi läbi elektrooniliselt ning selleks kasutati arvuteid.

Uuringu läbiviimiseks kasutati LimeSurvey platvormi. Iga klass sai uuringus osalemiseks eraldi veebilinki küsimustikele ligipääsemiseks. See võimaldas osalejate grupeerimist õppeklasside alusel andmete kogumise järgselt. Küsimustike täitmisel viibis juures uuringu läbiviija, et võimaldada uuringu läbiviimise ettenähtud protseduurist lähtuvalt ning vastata osalejate küsimustele, juhul kui neid peaks tekkima. Andmeid koguti 2024. aasta märtsist kuni 2025. aasta aprillini.

Andmeanalüüs

Andmeid analüüsiti kasutades JASP tarkvara (JASP Team, 2025). Kuna Schwartzi väärtuste portreeküsimustikus (Schwartz, 2003) hinnati väärtuste olulisust 6-pallisel skaalal ja Schwartzi väärtuste lühiküsimustikus 9-pallisel skaalal (Lindeman & Verkasalo, 2005), teisendati nii individuaalsed kui klassikaaslastele antud väärtuste skoorid z-skoorideks. Teisendused z-skoorideks tehti enne mõõdetud ja tajutud sarnasuse skooride arvutamist.

Väärtuste sarnasuse skooride arvutamisel tugineti Chadha ja kolleegide (2024) meetodile. Mõõdetud sarnasuse skoori arvutamiseks kasutati Schwartzi väärtuste

portreeküsimustikus (Schwartz, 2003) antud vastuseid. Kõigepealt arutati nende abil iga osaleja individuaalne skoor iga väärtustüübi kohta. Seejärel arutati iga klassi keskmised skoorid iga väärtustüübi kohta. Mõõdetud sarnasuse skoor saadi lahutades osaleja individuaalsest skoorist vastava klassi keskmine skoor. Näiteks – et leida osaleja mõõdetud sarnasuse skoor turvalisuse väärtustüübi puhul, lahutati tema individuaalsest turvalisuse skoorist tema klassi keskmine turvalisuse skoor. Tajutud sarnasuse arvutamiseks kasutati nii Schwartzi väärtuste portreeküsimustiku (Schwartz, 2003) kui Schwartzi väärtuste lühiküsimustiku (Lindeman & Verkasalo, 2005) vastuseid. Varasemalt arvatud individuaalsetest väärtustüüpide skooridest lahutati lühiküsimustikus klassikaaslaste väärtustele antud hinnang. Seega tuli osaleja tajutud sarnasuse skoori leidmiseks, näiteks hedonismi puhul, lahutada tema individuaalsest hedonismi skoorist tajutud klassikaaslaste hedonismi skoor. Nõnda loodi iga väärtustüübi kohta kaks uut tunnust – tajutud ja mõõdetud sarnasuse skoorid.

PAQ koondskoor oli normaaljaotuslik, asümmeetriakordaja ja järsakusastme näitaja jäid vahemikku (-1; 1). Normaaljaotuslikud olid ka kõikide väärtustüüpide individuaalsed skoorid, klassikaaslaste väärtustele antud hinnangute skoorid ning tajutud ja mõõdetud sarnasuse skoorid. Kontrolliti eeldusi lineaarregressiooniks ning need olid täidetud. Mitmese lineaarregressiooni abil uuriti seost PAQ koondskoori ning tajutud ja mõõdetud sarnasuse skooride vahel. Loodi kaks mudelit. Ühes oli sõltuvaks muutujaks PAQ koondskoor ning sõltumatute muutujatena kaasati analüüsisesse mõõdetud sarnasuse skoorid, sugu ja vanus. Teises mudelis oli sõltuvaks muutujaks PAQ koondskoor ja sõltumatute muutujatena kaasati tajutud sarnasuse skoorid, sugu ning vanus.

Tulemused

Psühholoogilise kohanemise keskmine skoor oli 120,55 ($SD = 16,08$, $min = 70$, $max = 151$). Väärtustüüpide individuaalsed keskmised skoorid koos Schwartzi väärtuste lühiküsimustiku (Lindeman & Verkasalo, 2005) keskmiste skooridega on välja toodud tabelis 3. Mõõdetud ja tajutud sarnasuse skooride vahel leiti iga väärtustüübi puhul mõõdukas positiivne korrelatsioon, mis on välja toodud tabelis 4.

Tabel 3.*Väärtustüüpide keskmised tulemused.*

Väärtustüüp	Individuaalne <i>M</i>	Schwartzi lühiküsimustiku <i>M</i>
Hedonism	4,63	5,26
Stimulatsioon	4,48	4,93
Heasoovlikkus	4,45	4,84
Enesemääratlemine	4,06	4,98
Kõikehaaravus	3,98	4,13
Turvalisus	3,93	5
Saavutused	3,74	4,39
Traditsioon	3,37	3,79
Konformsus	3,34	4,38
Võim	2,94	3,28

Märkus. Individuaalne keskmine on arvatud 6-pallisel ja Schwartzi väärtuste lühiküsimustiku keskmine 9-pallisel skaalal, seega on omavahel võrreldavad vaid nende järjestused, mitte suurused.

Tabel 4.*Väärtustüüpide tajutud ja mõõdetud sarnasuse korrelatsioonid.*

Väärtustüüp	<i>R</i>
Konformsus	0,68*
Kõikehaaravus	0,67*
Hedonism	0,61*
Saavutused	0,60*
Turvalisus	0,59*
Enesemääratlemine	0,59*
Stimulatsioon	0,58*
Heasoovlikkus	0,58*
Traditsioon	0,56*
Võim	0,55*

Märkus. * $p < 0,001$.

Lineaarne regressioon näitas, et väärtuste mõõdetud sarnasus ei ennusta statistiliselt olulisel määral psühholoogilise kohanemise taset, $R^2 = 0,106$, $F(12, 151) = 1,377$, $p = 0,184$. Lineaarne regressioonanalüüs viidi läbi ka tajutud sarnasuse skooridega. Väärtuste tajutud sarnasus ei ennustanud statistiliselt olulisel määral psühholoogilise kohanemise taset, $R^2 = 0,121$, $F(12, 151) = 1,596$, $p = 0,099$. Regressioonanalüüside tulemused on kajastatud tabelites 5 ja 6.

Tabel 5.

Seos väärtuste mõõdetud sarnasuse ja psühholoogilise kohanemise koondskoori vahel.

Prediktor	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>
Vanus	-0,071	0,885	0,937
Sugu (mees)	8,63	2,978	0,004*
Võim	-1,285	1,715	0,455
Saavutused	-1,155	1,806	0,523
Hedonism	-0,927	1,776	0,602
Stimulatsioon	0,129	1,72	0,94
Enesemääratlemine	1,639	1,742	0,384
Kõikehaaravus	-1,845	1,913	0,337
Heasoovlikkus	3,078	1,81	0,091
Traditsioon	-1,312	1,579	0,408
Konformsus	0,364	1,599	0,82
Turvalisus	-0,704	1,642	0,669

Märkus. * $p < 0,05$.

Tabel 6.

Seos väärtuste tajutud sarnasuse ja psühholoogilise kohanemise koondskoori vahel.

Prediktor	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>
Vanus	-0,157	0,911	0,864
Sugu (mees)	7,063	2,922	0,017*
Võim	-1,269	1,262	0,316
Saavutused	-1,631	1,163	0,163
Hedonism	-1,18	1,118	0,293

Stimulatsioon	0,623	1,156	0,591
Enesemääratlemine	0,605	1,163	0,604
Kõikehaaravus	-1,004	1,258	0,426
Heasoovlikkus	-0,081	1,491	0,957
Traditsioon	-0,045	1,33	0,973
Konformsus	-0,117	1,164	0,92
Turvalisus	-0,371	1,409	0,793

Märkus. * $p < 0,05$.

Arutelu

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kas ja kuidas noorukite väärtuste sarnasus klassikaaslastega on seotud nende psühholoogilise kohanemise tasemega ning kas tajutud sarnasus ennustab psühholoogilist kohanemist mõõdetud sarnasusest erineval määral. Tulemused viitavad, et noorukite puhul ei ole ei mõõdetud ega tajutud väärtuste sarnasus klassikaaslastega seotud nende psühholoogilise kohanemise tasemega. Kinnitust ei leidnud kumbki püstitatud hüpotees.

Keskmine psühholoogilise kohanemise koondskoor oli 120,55, mis viitab madalale psühholoogilise kohanemise tasemele (Rohner & Khaleque, 2002). Kõige olulisemaks pidasid noorukid hedonismi ning arvasid ka enda klassikaaslaseid seda kõige rohkem väärtustavat. Kõige vähemoluliseks hinnati nii enda kui klassikaaslaste puhul võimu väärtustüüpi. Seega olid noorukid täpsed klassikaaslaste enim ja vähim oluliste väärtuste hindamisel. Võrreldes individuaalsete skooridega hinnati klassikaaslaseid vähem oluliseks pidavat stimulatsiooni, heasoovlikkust, kõikehaaravust ja traditsioone, samas kui rohkem oluliseks hinnati neid pidavat enesemääratlemist, turvalisust, saavutusi ja konformsust. Kõige suurem erinevus väärtuste prioriteetsuses ilmnes turvalisuse hindamisel, mida noorukid pidasid klassikaaslaste jaoks olulisuselt teiseks, kuid oli kuues.

Siinse uuringu tulemus pakub kinnitust Tamm ja kolleegide (2021) uuringule sarnasel valimil, mille kohaselt ei ole väärtuste mõõdetud sarnasus klassikaaslastega seotud noorukite psühholoogilise kohanemise tasemega. Samas mitmetes teistes uuringutes on leitud seos väärtuste mõõdetud sarnasuse ja eluga rahulolu (Khaptsova & Schwartz, 2016; Sortheix & Lönnqvist, 2015) ning üldise heaolu (Bojanowska & Piotrowski, 2020) vahel. Seose puudumist saab ühe võimalusena selgitada läbi erinevate sotsiaalsete keskkondade

relevantsuse varieeruvuse. Kuigi teismeeas kipub vanemate tähtsus nooruki jaoks langema ning eakaaslaste tähtsus tõusma (Brechtwald & Prinstein, 2011), ei tähenda see tingimata vanemate olulisuse ja mõju kategoorilist kadumist. De Vreeze ja kolleegid (2018) on leidnud, et tudengi valimil on olulised tajutud erinevused nii iseenda ja ülikoolikaaslaste kui ka iseenda ja koduse keskkonna vahel. See tulemus näitab, et tajutud sarnasuse määra võidakse samaaegselt pidada oluliseks mitmes erinevas keskkonnas. Väärtuste sarnasuse ja heaolu vaheline seos võib olla tugevalt seotud sellega, kuivõrd relevantne vastav grupp inimese enda jaoks on (Sorthaix & Lönnqvist, 2015). Kui klassikeskkond ei ole nooruki identiteedi jaoks mingil põhjusel piisavalt prioriteetne, siis ei pruugigi sarnasus tema jaoks niivõrd oluline olla ning sel juhul võib ilmnedu tugevamaid mõjutusi hoopis muudest keskkondadest. Käesolev uuring käsitleb väärtuste sarnasust klassikaaslastega, seega kui klassikaaslased ei ole grupp, kellega nooruk end sõbraks või muul moel lähedaseks peab, siis ei pruugi sarnasus klassikaaslastega olla piisavalt oluline, et avaldada mõju nooruki psühholoogilise kohanemise tasemele. Lisaks on leitud, et kui inimese väärtused ei ole piisavas kooskõlas in-grupi käitumisega, siis kogetakse psühholoogilist ebamugavust, millest tulenevalt ollakse altimad üles ütlemata enda grupikuuluvusest (Glasford *et al.*, 2008), mis viitab, et väärtuste sarnasus võib olla oluline hoopis grupikuuluvuse, mitte psühholoogilise kohanemise seisukohast. Sel juhul väheneb nooruki individuaalsete väärtuste suhtes vastuolulise grupipoolse käitumise ilmnemisel ka selle grupi väärtuste sarnasuse mõju tema psühholoogilisele heaolule, kuna klassikaaslaste kui grupi relevantsus on selle tagajärjel langenud. Grupi tähtsus ja selle võimalik avaldatav mõju on omakorda aga tihedalt seotud grupi relevantsusega (Sorthaix & Lönnqvist, 2015).

Samuti saab spekuloida, et konkreetsetest individuaalsetest väärtustest võib psühholoogilise kohanemise mõistes olulisem olla hoopis spetsiifilisemate uskumuste ja seisukohtade jagamine. On täheldatud, et inimene ise peab end grupiliikmetega sarnaseks eelkõige lähtuvalt konkreetsetest käitumistest, mitte abstraktsetest väärtustest (Chadha *et al.*, 2024). Käitumine on väljapaistvam ja märgatavam kui abstraktsed väärtused, millest tulenevalt võivad sarnasused käitumises noorukite jaoks olla ka olulisemad. Kuigi väärtused on tihedalt seotud käitumise motivatsiooniliste ajenditega (Schwartz *et al.*, 1992) ja väärtused on olulised käitumist juhtivad põhimõtted, ei tähenda see, et käitumine on alati kooskõlas inimese väärtushinnangutega.

Teismeiga on periood, mil leiab aset palju arengulisi muutusi (Steinberg, 2008; Dahl & Gunnar, 2009; Crone & Dahl, 2012), sealhulgas ka väärtushinnangutes (Daniel & Benish-Weisman, 2019). Noorukid, kelle väärtussüsteem ei ole välja kujunenud, on enda

väärtushinnangutes ebastabiilsemad, mis omakorda soodustab püüdlust stabiilsema väärtussüsteemi poole (Daniel *et al.*, 2024). Kui teismeiga käsitleda väärtuste avastamise perioodina, siis ehk polegi väärtuste sarnasus oluline aspekt psühholoogilise kohanemise seisukohast, vaid eelkõige etapp väärtussüsteemi arengus. Daniel ja kolleegid (2024) toovad lisanduvalt välja, et noorukid saavad aja möödudes edukamalt hakkama sisemiste konfliktide identifitseerimisega ning samuti paraneb ka nendega toimetulek. Seega ei pruugi väärtuste sarnasus psühholoogilise kohanemise seisukohalt oluline olla, kuna väärtussüsteemi pideva muutuse ja arenemisega seonduv ebamugavus on miski, millega noorukid piisaval määral toime oskavad tulla.

Uuringu tulemusi võib selgitada ka see, et väärtuste sarnasus on oluline küll heaolu (Bojanowska & Piotrowski, 2020; Khaptsova & Schwartz, 2016; Sortheix & Lönnqvist, 2015), kuid mitte psühholoogilise kohanemise seisukohast. Ei saa välistada, et noorukite valimil võib väärtuste sarnasus heaolu mõttes siiski oluline olla, kuid psühholoogilise kohanemise konstruktis antud seos ei peegeldu. Sel juhul tuleks väärtuste sarnasuse olulisust paremini mõista, lähenedes seose uurimisele mõne teise psühholoogilise heaoluga seostatud konstruktiga. Samuti ei saa välistada, et noorukite jaoks on lihtsalt väärtuste sarnasusest olulisemad sarnasused muudes aspektides, nagu näiteks sugu (Graham & Cohen, 1997), isikuomadused (Selfhout *et al.*, 2009) ning depressioon, üksildus ja sotsiaalne ärevus (Romero & Ekins, 2008).

Üheks metodoloogiliseks piiranguks käesolevas töös on ebaühtlane osalemise määr klasside lõikes. Kuna mõnes klassis oli osalus väiksem, alla poole, ei saa olla kindel, kuivõrd hästi nende klasside keskmised väärtushinnangud tõelisi klassi keskmisi väärtushinnanguid peegeldavad. Samuti on võimalik, et hinnates klassikaaslaste lähtusid osalejad mõnest üksikust klassikaaslasest, kellega ollakse rohkem lähedased. Sel juhul ei pruugi antud hinnang peegeldada mitte klassikaaslaste tajutud väärtushinnanguid üldisemalt, vaid hoopis mõne kindla klassikaaslase tajutud väärtushinnanguid. Tulevatesse uuringutesse oleks otstarbekas kaasata rohkem nooruki jaoks relevantseid sotsiaalseid keskkondasid nagu näiteks perekond, klassivälised sõprusringkonnad, huviringikaaslased.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et väärtuste tajutud ega mõõdetud sarnasus klassikaaslastega ei paista käesoleva uuringu andmetel olevat seotud noorukite psühholoogilise kohanemise tasemega. Samuti ei paku käesoleva uurimuse tulemused toetust seisukohale, et väärtuste tajutud sarnasus on mõõdetud sarnasusest noorukite psühholoogilise kohanemise seisukohalt olulisem. Kuna autorile teadaolevalt ei ole varasemalt ilmunud töid, kus oleks uuritud väärtuste tajutud sarnasuse seost noorukite psühholoogilise kohanemise

tasemega, siis on selle leiu näol tegemist uudse panusega väärtuste sarnasuse uurimise valdkonnas. Eelmainitud tulemused võimaldavad edaspidiselt täpsemalt uurida, kuidas väärtused ja väärtuste sarnasus on seotud noorukite sotsiaalsete suhete ja psühholoogilise heaoluga. Noorukite psühholoogilise heaolu parem mõistmine võimaldab paremini luua informeeritud lähenemisi nende psühholoogiliste raskuste lahendamiseks ning arendada uudseid sekkumisi, mis võtavad arvesse võimalikult paljusid heaolu toetavaid tegureid ja seda võimalikult täpselt. Näiteks – kuna sarnasus toetab sõprussuhete loomist, siis saab väärtushinnangute ühisosa leidmise abil noorukite psühholoogilist heaolu toetada läbi sotsiaalse heaolu toetamise. Tulemused viitavad, et väärtuste sarnasus ei ole psühholoogilise kohanemise toetamise seisukohalt oluline aspekt, mida silmas pidada. Nendest teadmistest saavad eelkõige kasu väärtuste ja psühholoogilise heaolu valdkonna uurijad ning tulevikus potentsiaalselt ka lapsevanemad ning noorukitega töötavad spetsialistid.

Viited kasutatud kirjandusele

- Bojanowska, A., & Pietrowski, K. (2019). Values and psychological well-being among adolescents – are some values 'healthier' than others? *European Journal of Developmental Psychology*, *16*(4), 402-416. <https://doi.org/10.1080/17405629.2018.1438257>
- Bojanowska, A., & Pietrowski, K. (2020). Is person-group congruence always a good thing? Values and well-being among maladjusted teens and their peers. *Frontiers in Psychology*, *11*. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02035>
- Brechwald, W. A., & Prinstein, M. J. (2011). Beyond homophily: A decade of advances understanding peer influence processes. *Journal of Research on Adolescence*, *21*(1), 166-179. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00721.x>
- Campbell, C., Hansen, D. J., & Nangle, D. W. (2010). Chapter 4: Social skills and psychological adjustment. Nangle, D. W., Hansen, D. J., Erdley, C. A. & Norton, P. J. (toim.), *Practitioner's Guide to Empirically Based Measures of Social Skills* (lk 51-67). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0609-0>
- Chadha, S., Ha, T., & Wood, A. (2024). Thinking you're different matters more for not belonging than being different. *Scientific Reports* *14*(1). <http://dx.doi.org/10.1038/s41598-024-58252-y>
- Crone, E. A., & Dahl, R. E. (2012). Understanding adolescence as a period of social-affective engagement and goal flexibility. *Nature Reviews Neuroscience*, *13*, 636-650. <https://doi.org/10.1038/nrn3313>
- Dahl, R. E., & Gunnar, M. R. (2009). Heightened stress responsiveness and emotional reactivity during pubertal maturation: Implications for psychopathology. *Developmental Psychopathology*, *21*(1), 87-97. <http://dx.doi.org/10.1017/S0954579409000066>
- Daniel, E., Bardi, A., Lee, J. A., Scholz-Kuhn, R., Elizarov, E., Ciecuh, J., Knafo-Noam, A., Ramos, A., Vecchione, M., Algesheimer, R., Alvarez, E. M., Lankrt, A. B. D., Benish-Weisman, M., Rodrigues R. B., Chomsky, A., Collins, P. R., Davidov, E., Döring, A.

- K., Habermann, S., Katsoty, D., Kindschi, M., Makarova, E., Marsicano, G., Misgav, K., Oeschger, T. P., da Costa, L. P., Sneddon, J., Tendais, I., & Twito-Weingarten, L. (2024). Value incoherence precedes value change: Evidence from value development in childhood and adolescence across cultures. *European Journal of Personality*, 0(0), 1-20. <https://doi.org/10.1177/08902070241289969>
- Daniel, E., & Benish-Weisman, M. (2019). Value development during adolescence: Dimensions of change and stability. *Journal of Personality*, 87, 620-632. <https://doi.org/10.1111/jopy.12420>
- Daniel, E., Schiefer, D., Möllering, A., Benish-Weisman, M., Boehnke, K., & Knafo, A. (2012). Value differentiation in adolescence: The role of age and cultural complexity. *Child Development*, 83(1), 322-336. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01694.x>
- de Vreeze, J., Matschke, C., & Cress, U. (2018). Neither fish nor fowl: A perceived mismatch in norms and values between oneself, other students, and people back home undermines adaptation to university. *British Journal of Social Psychology*, 57(3), 684-702. <https://doi.org/10.1111/bjso.12253>
- Edwards, J., & Cable, D. M. (2009). The value of value congruence. *Journal of Applied Psychology*, 94(3), 654-677. <http://dx.doi.org/10.1037/a0014891>
- Erdley, C. A., Nangle, D. W., Newman, J. E., & Carpenter, E. M. (2002). Children's friendship experiences and psychological adjustment: Theory and research. *New Directions of Child and Adolescent Development*, 2001(91), 5-24. <https://doi.org/10.1002/cd.3>
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. W. W. Norton & Company. Vaadatud 14.03.2024, https://www.academia.edu/37327712/Erik_H_Erikson_Identity_Youth_and_Crisis_1_1968_W_W_Norton_and_Company_1_
- Farhat, T., Simons-Motron, B. G., Kokkevi, A., Van der Sluijs, W., Fotiou, A., & Kuntsche, E. (2011). Adolescent and peer drinking homogeneity: Similarities and differences among European and North American countries. *The Journal of Early Adolescence*, 32(1), 81-103. <https://doi.org/10.1177/0272431611419511>

- Glasford, D. E., Pratto, F., & Dovidio, J. F. (2008). Intragroup dissonance: Responses to ingroup violation of personal values. *Journal of Experimental Social Psychology, 44*, 1057-1064. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2007.10.004>
- Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the strengths and difficulties questionnaire. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 40*, 1337-1345. <https://doi.org/10.1097/00004583-200111000-00015>
- Graham, J. A., & Cohen, R. (1997). A longitudinal investigation of race and sex as factors in children's classroom friendship choices. *Social Development, 6*(3), 355-372. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00111.x>
- JASP Team (2025). JASP (Version 0.19.3.0) [arvutitarkvara].
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey replication. *Archives of General Psychiatry, 62*(6), 593-602. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593>
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and the Family, 64*, 54-64. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00054.x>
- Khaptsova, A., & Schwartz, S. H. (2016). Life satisfaction and value congruence: Moderators and extension to constructed socio-demographic groups in a Russian national sample. *Social Psychology, 47*(3), 163-173. <http://dx.doi.org/10.1027/1864-9335/a000268>
- Lindeman, M., & Verkasalo, M. (2005). Measuring values with the Short Schwartz's Value Survey. *Journal of Personality Assessment, 85*(2), 170-178. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8502_09
- Lu, L. (2006). „Cultural Fit“: Individual and societal discrepancies in values, beliefs, and subjective well-being. *The Journal of Social Psychology, 146*(2), 203-221. <https://doi.org/10.3200/SOCP.146.2.203-221>

- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implication for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224–253. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8264-5_2
- McGue, M., & Iacono, W. G. (2005). The association of early adolescent problem behavior with adult psychopathology. *The American Journal of Psychiatry*, 162(6), 1118-1124. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.162.6.1118>
- Ordóñez, A., Maganto, C., & González, R. (2015). Somatic complaints, emotional awareness and maladjustment in schoolchildren. *Anales de Pediatría (English Edition)*, 82(5), 308-315. <https://doi.org/10.1016/j.anpedi.2014.03.020>
- Pittman, L. D., & Richmond, A. (2007). Academic and psychological functioning in late adolescence: The importance of school belonging. *The Journal of Experimental Education*, 75(4), 270-290. <https://doi.org/10.3200/JEXE.75.4.270-292>
- Ragelienė, T. (2016). Links of adolescents identity development and relationship with peers: A systematic literature review. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 25(2), 97-105. Vaadatud 14.03.2024, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4879949/>
- Rohner, R. P., & Ali, S. (2020). Personality Assessment Questionnaire (PAQ). Zeigler-Hill, V., & Shackelford, T. K. (toim.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (lk 3743-3745). Springer.
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2005). Personality Assessment Questionnaire (PAQ): Test manual. Rohner, R. P., & Khaleque, A. (toim.), *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (4. tr., lk 187-226). Rohner Research.
- Rohner, R. P., Saavedra, J. M., & Granum, E. O. (1978). Development and validation of the Personality Assessment Questionnaire: Test manual. Vaadatud 04.01.2021, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED159502.pdf>
- Romero, L. E., & Epkins, C. C. (2008). Girls' cognitions of hypothetical friends: Are they related to depression, loneliness, social anxiety and 8d similarity? *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(2), 311-332. <https://doi.org/10.1177/02654075070879>

- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (2000). Value priorities and subjective well-being: Direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology, 30*(2), 177-198. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(200003/04\)30:2<177::AID-EJSP982>3.0.CO;2-Z](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(200003/04)30:2<177::AID-EJSP982>3.0.CO;2-Z)
- Schwartz, S. H. (2003). A proposal for measuring value orientations across nations. Vaadatud 06.05.2024, https://www.researchgate.net/publication/312444842_A_proposal_for_measuring_value_orientations_across_nations
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz theory of basic values. *Psychology and Culture, 2*(1), 3-20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*(3), 550-562. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 32*(5), 519-541. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>
- Schwartz, S. H., Roccas, S., & Sagiv, L. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology, 25*, 1-65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Selfhout, M., Denissen, J., Branje, S., & Meeus, W. (2009). In the eye of the beholder: Perceived, actual, and peer-rated similarity in personality, communication, and friendship intensity during the acquaintanceship process. *Journal of Personality and Social Psychology, 96*(6), 1152-1165. <https://doi.org/10.1037/a0014468>
- Solmi, M., Radua, J., Olivola, M., Croce, E., Soardo, L., de Pablo, G. S., Il Shin, J., Kirkbride, J. B., Jones, P., Kim, J. H., Kim, J. Y., Carvalho, A. F., Seaman, M. V., Correll, C. U., & Fusar-Poli, P. (2022). Age at onset of mental disorders worldwide: large-scale meta-analysis of 192 epidemiological studies. *Molecular Psychiatry, 27*, 281-295. <https://doi.org/10.1038/s41380-021-01161-7>

- Solomon, S., & Knafo-Noam, A. (2012). Value similarity in adolescent friendships. Toller, J. C. (toim.), *Friendships: Types, Cultural, Psychological and Social Aspects (Psychology of Emotions, Motivations and Actions)* (lk 197-218). Nova Publishers.
- Sortheix, F. M., & Lönnqvist, J.-E. (2015). Person-group value congruence and subjective well-being in students from Argentina, Bulgaria and Finland: The role of interpersonal relationships. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 25(1), 34-48. <https://doi.org/10.1002/casp.2193>
- Sortheix, F. M., & Schwartz, S. H. (2017). Values that underlie and undermine well-being: Variability across countries. *European Journal of Personality*, 31, 187-201. <https://doi.org/10.1002/per.2096>
- Steinberg, L. A. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review*, 28(1), 78-106. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002>
- Steinberg, L. A., & Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57(4), 841-851. <https://doi.org/10.2307/1130361>
- Tamm, A., Tulviste, T., & Tõnissaar, M. (2021). Values of adolescents and values prevailing in the classroom are related to adolescents' psychological adjustment. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(1), 56-74. <https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1755250>
- Tamm, A., Tõnissaar, M., Jaani, J., & Tulviste, T. (2018). Associations between adolescent boys' and girls' psychological adjustment and behaviour in school. *Educational Psychology*, 38(4), 502-512. <https://doi.org/10.1080/01443410.2017.1340591>
- Tetzner, J., Becker, M., & Maaz, K. (2016). Development in multiple areas of life in adolescence: Correlations between academic achievement, perceived peer acceptance, and self-esteem. *International Journal of Behavioral Development*, 41(6), 1-10. <http://dx.doi.org/10.1177/0165025416664432>
- Tulviste, T., & Rohner, R. P. (2010). Relationships between perceived teachers' and parental behavior and adolescent outcomes in Estonia. *Cross-Cultural Research*, 44(3), 222-238. <https://doi.org/10.1177/1069397110366797>

van Hoorn, J., van Dijk, E., Meuwese, R., Rieffe, C., & Crone, E. A. (2014). Peer influence on prosocial behavior in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 26(1), 90-100. <https://doi.org/10.1111/jora.12173>

Wolf, L. J., Hanel, P. H. P., & Maio, G. R. (2021). Measured and manipulated effects of value similarity on prejudice and well-being. *European Review of Social Psychology*, 32(1), 123-160. <https://doi.org/10.1080/10463283.2020.1810403>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura-Liis Hanikat,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose, Väärtuste sarnasus klassikaaslastega ning selle seos psühholoogilise kohanemisega teismeeas,

mille juhendaja on Anni Tamm,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura-Liis Hanikat
12.05.2025